

Universiteit
Leiden
The Netherlands

The historical development of the Dutch posture-verb progressive construction: including a comparison with German

Okabe, A.

Citation

Okabe, A. (2023, February 22). *The historical development of the Dutch posture-verb progressive construction: including a comparison with German*. LOT dissertation series. LOT, Amsterdam. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/3564457>

Version: Publisher's Version

License: [Licence agreement concerning inclusion of doctoral thesis in the Institutional Repository of the University of Leiden](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/3564457>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Nederlandse Samenvatting

In dit proefschrift wordt de grammaticalisatie van positiewerkwoorden in het Nederlands en het Duits onderzocht. Gewoonlijk beschrijven positiewerkwoorden een staande, zittende, of liggende houding van mensen. In diverse talen hebben deze werkwoorden een aantal additionele betekenissen, waaronder de functie van markeerders van tempus/aspect/modaliteit. Dit geldt ook voor het Nederlands en—in mindere mate—het Duits. In het Nederlands worden deze positiewerkwoorden sinds de periode van het Middelnederlands tot aan de huidige tijd gebruikt als progressieve markeerders. In het moderne Nederlands komen de werkwoorden voor met een infinitief voorafgegaan door *te*, terwijl ze in het Middelnederlands gekoppeld zijn aan een ander werkwoord met het nevenschikkende voegwoord *ende*, of de gereduceerde vorm *en*. De moderne constructie heeft de structuur van een enkelvoudige zin met een hoofd- en een hulpwerkwoord, terwijl de structuur in het Middelnederlands in principe vergelijkbaar is met werkwoordelijke nevenschikking. Toch zegt de literatuur dat deze structuur met een positiewerkwoord, *en(de)*, en een erop volgend werkwoord in sommige opzichten fungeert als een progressieve constructie met een enkelvoudig karakter. Deze Middelnederlandse constructie kent een analogie in het Duits, namelijk de pseudo-coördinerende constructie met positiewerkwoorden. Omdat gevallen van deze constructie in het moderne Duits af en toe een aspectuele betekenis vertonen, wordt hij wel als een ‘progressieve constructie in opkomst’ gezien. Het belangrijkste doel van dit proefschrift is deze drie constructies in het moderne Nederlands, het Middelnederlands, en het moderne Duits in detail te onderzoeken. Zo kunnen we onderzoeken of in de geschiedenis van het Nederlands de constructie met *te* is voortgekomen uit die met *en(de)* of zich zelfstandig ontwikkeld heeft, en in welke mate de hedendaagse ontwikkeling in het Duits hetzelfde is als die in het oudere Nederlands.

Voor het Nederlands wordt de ontwikkeling van de progressieve constructie(s) met positiewerkwoorden nagegaan vanaf de vermoedelijke opkomst ervan in het Middelnederlands tot aan de 18de eeuw, de periode waarin de constructie die vergelijkbaar is met de moderne situatie, dominant wordt. Op basis van corpusdata wordt de diachrone ontwikkeling van de constructie(s) uitvoerig beschreven. De eigenschappen van de constructie(s) in elk stadium worden gebruikt om een hypothetisch stapsgewijs proces van grammaticalisatie te toetsen. Terwijl de Nederlandse constructies diachroom

onderzocht worden, wordt de Duitse constructie synchroon bestudeerd. De beschrijving van het huidige profiel van de constructie met positiewerkwoorden in het Duits is eveneens gebaseerd op corpusdata en moet uitwijzen in hoeverre de constructie grammaticalisatie ondergaan heeft, met name in vergelijking tot het Nederlands. Zowel de Nederlandse als de Duitse data worden kwantitatief onderzocht, onder meer door middel van frequentieanalyses met gebruik van statistische methodes.

Hoofdstuk 1 introduceert het onderwerp van het proefschrift, namelijk de Nederlandse en Duitse constructies met positiewerkwoorden, en vat de relevante literatuur samen. De constructie in het moderne Nederlands bevat een infinitief met *te* en wordt algemeen beschouwd als een enkelvoudige structuur, terwijl de Middelnederlandse en Vroegnieuw nederlandse constructie kan worden gezien als een pseudo-coördinerende constructie, in de zin dat hij formeel een combinatie van twee gelijksoortige leden is, die zich in enkele opzichten als een enkelvoudige structuur gedraagt. De oude Nederlandse constructie is zo dus vergelijkbaar met de constructie in het moderne Duits omdat beide pseudo-coördinerend zijn. Dit hoofdstuk formuleert ook de onderzoeksdoelen en geeft een korte vooruitblik op de volgende hoofdstukken.

Hoofdstuk 2 beschrijft de methodologie van het onderzoek en legt de kenmerken van drie gebruikte corpora uit: het *Corpus Gysseling*, het *Corpus Middelnederlands*, en het *Corpus literair Nieuwnederlands*. De eerste twee corpora bestrijken voornamelijk de Middelnederlandse periode (13de eeuw tot 16de eeuw) en het laatste de beginperiode van het Nieuwnederlands (17de en 18de eeuw). Er wordt ook beschreven op welke manier de relevante gegevens uit de desbetreffende corpora gehaald worden en welke statistische methodes gehanteerd worden in de analyse. De progressieve constructie met positiewerkwoorden is een bekend fenomeen in de taalgeschiedenis van het Nederlands, maar de recente ontwikkelingen in de corpuslinguïstiek maken het mogelijk om dit fenomeen kwantitatief te onderzoeken, op een grootschaligere manier dan voordien mogelijk was. Dit proefschrift profiteert van deze innovaties door gebruik te maken van de bovengenoemde corpora.

Hoofdstuk 3 formuleert op basis van de typologische en neerlandistische literatuur een vijftal verwachte ontwikkelingsstappen van de Nederlandse constructie. Deze stappen worden vertaald in 14 hypothesen die elk betrekking hebben op een bepaald verschijnsel in de taalstructuur. Met behulp van corpusdata wordt de frequentieontwikkeling van deze structuren geanalyseerd, waarmee de hypothesen en daarmee de

veronderstelde grammaticalisatiestappen bevestigd of bijgesteld kunnen worden.

Hoofdstuk 4 laat de resultaten van de geanalyseerde corpusdata zien. In het algemeen tonen de resultaten uit de corpora aan dat de oude pseudo-coördinerende constructie en de nieuwe constructie met een infinitief onafhankelijk van elkaar zijn. Dit betekent dat de oude constructie zich niet geleidelijk door (verdere) grammaticalisatie uit de oude heeft ontwikkeld. De oude constructie was wijdverspreid in het Middelnederlands en werd in de 17de eeuw geleidelijk vervangen door de enkelvoudige constructie met infinitief. De corpusdata laat duidelijk zien dat in de 17de eeuw de oude constructie nog vaker gebruikt wordt dan de nieuwe, terwijl vanaf de 18de eeuw de nieuwe vaker voorkomt. Ondanks deze vervanging lijken de beide constructies tijdens de onderzoeksperiode (13de tot 18de eeuw) formeel en semantisch grotendeels stabiel. Er zijn geen duidelijke aanwijzingen te vinden dat de positionele betekenis afneemt en de locatieve of aspectuele betekenis toeneemt. Deze resultaten laten zien dat positiewerkwoorden vanaf de beginperiode van het Middelnederlands (dus vanaf de 13de eeuw) als progressieve markeerders gebruikt konden worden. Door het analyseren van corpusdata worden de in hoofdstuk 3 voorgestelde ontwikkelingsstappen bijgewerkt, zodat ze de feitelijke taalveranderingen die in de data te observeren zijn, weerspiegelen.

De nadruk van hoofdstuk 5 ligt op de Duitse constructie met positiewerkwoorden. Het profiel van de constructie wordt op basis van de data uit het *DWDS-Kernkorpus* beschreven om de graad van grammaticalisatie te evalueren en het potentieel van de constructie om verder te grammaticaliseren, te toetsen. Gebaseerd op de analyses lijkt de Duitse constructie geen duidelijke aanwijzingen van semantische of syntactische kenmerken te vertonen die gekoppeld kunnen worden aan pseudo-coördinatie. Tegelijkertijd zijn er individuele gevallen te vinden die, zoals in de literatuur beschreven, een aspectuele interpretatie kunnen hebben. Deze kunnen aantonen dat de Duitse positiewerkwoorden de mogelijkheid in zich dragen om verder tot aspectuele markeerders te grammaticaliseren, zoals in het Nederlands is gebeurd. Vooral de partikelwerkwoorden met *da-* als partikel en een positiewerkwoord als basis zouden de grammaticalisatie van de constructie kunnen bevorderen, omdat hun duidelijk atelische betekenis goed aansluit bij progressief aspect. Aangezien de Duitse data de nevenschikkende beginfase van de mogelijk opkomende grammaticalisatie weerspiegelen, zouden de data gezien kunnen worden als een aanvulling op de Nederlandse data, die geen

ontwikkeling van de constructie van coördinatie tot pseudo-coördinatie lijken te tonen, wellicht omdat deze fase te ver terug ligt in de tijd.

Hoofdstuk 6 geeft een samenvatting van de voornaamste bevindingen die gerapporteerd zijn in hoofdstuk 4 en 5. In het Nederlands kan de vervanging van een constructie door een andere gezien worden als competitie, waarbij de nieuwe constructie met een infinitief een functioneel superieure progressiefconstructie bleek te zijn ten opzichte van de oude pseudo-coördinerende constructie. De huidige status van de Duitse constructie als een progressieve constructie is twijfelachtig vanuit het oogpunt van de Constructiegrammatica, omdat er geen vaste vorm-betekenisrelatie te zien is. De vergelijking van de Nederlandse pseudo-coördinerende constructie met de Duitse nevenschikkende constructie geeft inzicht in het continuüm tussen coördinatie en pseudo-coördinatie. Het contrastieve perspectief werpt verder licht op verschillen in de pseudo-coördinerende structuren in Germaanse talen en in de mate waarin positiewerkwoorden gegrammaticaliseerd worden tot aspectuele markeerders.